

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
Факультет філософії та суспільствознавства**

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

Випуск 40

**Збірник наукових статей з актуальних проблем
філософії, культурології, історії, психології та педагогіки**

Вінниця
«ТВОРИ»
2021

УДК 159.9+1+37+93](063)
ББК 88я431+87я431+74я431+63я431
Г94

*Рекомендовано до друку Вченою радою Факультету філософії та суспільствознавства
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 12 від 16.06.2021 р.)*

Редакційна колегія:

Герчанівська П.Е. – доктор культурології, професор, завідувач кафедри культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Глушко Т.П. – доктор філософських наук, професор кафедри філософії факультету філософії та суспільствознавства НПУ імені М.П. Драгоманова, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків
Дичковський С.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Інституту практичної культурології та арт-менеджменту Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Долинська Л.В. – кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології факультету філософії та суспільствознавства НПУ імені М.П. Драгоманова, заслужений працівник освіти України
Дробот І.І. – доктор історичних наук, професор, декан факультету філософії та суспільствознавства НПУ імені М.П. Драгоманова, заслужений діяч науки і техніки України
Морозов І.В. – доктор культурології, професор кафедри менеджмента соціокультурної діяльності Білоруського державного університету культури і мистецтв
Меднікова Г.С. – доктор філософських наук, професор кафедри культурології та філософської антропології НПУ імені М.П. Драгоманова
Можейко М.О. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та методології гуманітарних наук Білоруського державного університету культури і мистецтв
Політевич О.Е. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформаційних ресурсів і комунікацій Білоруського державного університету культури і мистецтв
Прихолько Ю.О. – доктор психологічних наук, професор кафедри психології і педагогіки факультету педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова
Синьов В.М. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, почесний декан факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова, президент Асоціації корекційних педагогів України
Череповський М. – голова Студентського наукового товариства факультету філософії та суспільствознавства НПУ імені М.П. Драгоманова, студент
Stepaniuk Joanna – Doktor nauk społecznych, Państwowa Uczelnia im. Stefana Batorego w Skierniewicach, Uniwersytet Warszawski

У збірнику подано наукові статті за матеріалами ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Наукові пошуки: актуальні дослідження, теорія та практика» (11 червня 2021 р.), яка відбулась з використанням сервіса відеоконференцій ZOOM.

У працях аспірантів, студентів та молодих вчених з України, Польщі та Білорусі висвітлено актуальні теоретичні та прикладні проблеми психології, філософії, культурології, історії, педагогіки, а також представлено міждисциплінарні пошуки та здобутки.

Рецензенти:

Виткалов С.В. – доктор культурології, професор кафедри культурології та музеєзнавства Рівненського державного гуманітарного університету
Розова Т.В. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології, мистецтвознавства та філософії культури Одеського національного полтехнічного університету

Упорядники:

Русаків С.С. – кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології та філософської антропології НПУ імені М.П. Драгоманова
Можгін Віктор – міжфакультетські кандидатські культурологічні студії, Факультет міжнародних і політичних досліджень, Ягеллонський університет в Кракові

За точність викладених фактів та коректність цитування відповідальність несе автор

Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 40. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. – 160 с.

ISBN 978-966-949-882-3

УДК 159.9+1+37+93](063)
ББК 88я431+87я431+74я431+63я431

© Автори статей, 2021
© Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2021
© Видавництво «ТВОРИ», 2021

ISBN 978-966-949-882-3

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
M.P. DRAHOMANOV NATIONAL UNIVERSITY OF PEDAGOGY
Faculty of Philosophy and Social Science

HUMANITARIAN CORPUS

Issue 40

**Collection of scientific articles on contemporary problems of
philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history**

Vinnytsia
«TVORY»
2021

Conference proceedings was approved for publication by the Academic Council of the Faculty of Philosophy and Social Sciences of National Pedagogical Drahomanov University on June 16, 2021, protocol № 12

Members of Scientific Board:

P.E. Herchanivska, Doctor of Sciences in Cultural Studies, Professor, Chair of the Department of Cultural Studies and Information Communications of National Academy of Culture and Arts Management
T.P. Hlushko, Doctor of Sciences in Philosophy, Assistant Dean of the Faculty of Philosophy and Social Science of National Pedagogical Drahomanov University of Pedagogy for Academic Matters and International Relations
S.I. Dychkovsky, PhD in Pedagogy, Associate Professor, Director of the Institute of Practical Cultural Studies and Art Management of the National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts
I.I. Drobot, Doctor of Sciences in History, Professor, Dean of the Faculty of Philosophy and Social Science of National Pedagogical Drahomanov University, Meritorious Worker of Science and Engineering of Ukraine
L.V. Dolynska, PhD in Psychology, Professor, Chair of the Psychology Department of Philosophy and Social Science of National Pedagogical Drahomanov University, Meritorious Worker of Education of Ukraine
I.V. Morozov, Doctor of Cultural Studies, Professor at the Department of Management of Sociocultural Activities of Belarusian State University of Culture and Arts
H.S. Mednikova, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor at the Department of Cultural Studies of Philosophy and Social Science of M.P. Drahomanov National University of Pedagogy
M.A. Mozheiko, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Department of Philosophy and Methodology of Humanities of the Belarusian State University of Culture and Arts
A.E. Palitsevich, PhD in Pedagogy, senior lecturer of the Department of the theory and history of information-document communication of Belarusian State University of Culture and Arts
Y.O. Prykhodko, Doctor of Sciences in Psychology, Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of the Faculty of Pedagogy and Psychology of National Pedagogical Drahomanov University, Academician of the Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine
V.M. Syniov, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, full member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, honorary Dean of the Faculty of special and inclusive education of National Pedagogical Drahomanov University, President of the Association of Correctional Pedagogues of Ukraine
M. Cherepovsky, Chairman of the Student scientific society, Faculty of Philosophy and Social Science of National Pedagogical Drahomanov University, student
Stepaniuk Joanna – Doktor nauk społecznych, Państwowa Uczelnia im. Stefana Batorego w Skierniewicach, Uniwersytet Warszawski

This collection features scientific articles based on materials of the IX International scientific conference “Scientific research: current research, theory and practice” (June 11, 2021), on the basis the ZOOM video conferencing service.

Works by undergraduate and postgraduate students and young scientists from Ukraine and Poland address contemporary theoretical and applied problems of psychology, philosophy, cultural studies, history and pedagogy, and present interdisciplinary research and findings.

Reviewers:

Vytkaľov S.V., Doctor of Sciences in Cultural Studies, professor of the Department of Cultural Studies and Museology of the Rivne State University of the Humanities

Rozova T.V., Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Cultural Studies, art history and philosophy of culture Department of the Odessa National Polytechnic University

Compiled by:

Rusakov Serhii, PhD in Philosophy, Associate Professor at the Department of Cultural Studies and philosophical anthropology of National Pedagogical Drahomanov University

Możgin Wiktor, mgr, Wydziałowe Kulturoznawcze Studia Doktoranckie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

The author is responsible for the accuracy of the facts and correctness of citation.

Humanistic Corpus: [collection of scientific articles on contemporary problems of philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history] – Issue 40 – Vinnytsia: TVORY, 2021. – 160 p.
ISBN 978-966-949-882-3

ISBN 978-966-949-882-3

© Article authors, 2021
© National Pedagogical Drahomanov University, 2021
© TVORY, 2021

сійної успішності майбутніх фахівців.

Отже, адаптаційні можливості особистості, що забезпечують стійкість її взаємодії з навколишнім середовищем відповідно до норм соціуму, особистісних цілей, мотивів та ставлення до себе, а також високий професіоналізм і творча майстерність у процесі професійної діяльності є головними ресурсами, які стають важливим фактором оптимального рішення виникаючих проблем. Особливого значення набуває дослідження самопрезентації майбутніх фахівців у процесі навчальної діяльності та досягнення у майбутньому вершин професіоналізму і творчості як певних акмеформ, з метою успішного здійснення різноманітних видів професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеер Э. Ф. Психология профессионального развития / Э. Ф. Зеер. – М. : Академия, 2006. – 239 с.
2. Євтух М. Б., Скорик Т. В. Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя //Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» № 7 (163) : Педагогічні науки, 2020. – С. 8-13.
3. Козлова Н. В. Психолого-акмеологическое знание в системе высшего профессионального образования / Н. В. Козлова. – Томск : ТПУ, 2007. – 151 с.
4. Ніколаеску І. О. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості в умовах освітньо-інформаційного простору / І. О. Ніколаеску. – Черкаси : ОПОПП, 2012. – 54 с.

КОГНІТИВНЕ РЕЛІГІЄЗНАВСТВО ЯК ПРОЄКТ ПРИРОДНИЧОГО ПІДХОДУ ДО РЕЛІГІЇ

Целковський Геннадій Анатолійович

*старший викладач кафедри богослов'я і релігієзнавства
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

Релігієзнавство як наука є складовою гуманітарної галузі знання та шукає відповіді на питання про роль релігії в контексті духовного світу людини, тобто як сукупність ідей та цінностей. Але, подеколи, релігієзнавство звертається до методології природничих наук [2; 5; 6]. На перетині біології, лінгвістики, еволюційної психології та нейрофізіології виникає нова релігієзнавча дисципліна – когнітивне релігієзнавство, яка набуває великої популярності серед релігієзнавців-дослідників, що тяжіють до натуралістичного пояснення релігії та не задовольняються принципом гуманітаріїв: не пояснювати, а описувати та інтерпретувати.

Мета дослідження полягає у виявленні в підґрунті когнітивного релігієзнавства природничих інтенцій, які полягають у спробі розкрити сутність релігії через біологічні особливості людини.

Природничі інтенції можуть мати коріння в атеїстичному ставленні до релігії (наприклад, біологи: Р. Докінз, Р. Сапольські, філософ Д. Деннета, нейрофізіолог: Е. Ньюберга), які намагаються саме спростувати релігію як явище, що несе хибу [9; 10; 11; 13]. Але, є вчені, які намагаються вивчати релігію з природничих позицій, не задля підтвердження атеїстичних поглядів, але покладаючи великі надії на вищевказані науки для пояснення багатьох

феноменів людського буття, а саме: П. Буайє, Й. Пюсіайнен, Дж. Барретт тощо [1; 8; 12]. Такі вчені можуть бути, навіть, віруючими (Дж. Барретт), але метою їх досліджень є тільки пошук наукової істини.

Що об'єднує обидва табори?! Це редукціоністський підхід до релігії, тобто зведення її до тієї матерії, яка може піддаватися експериментам та дослідженням: до діяльності мозку, до специфіки процесу людського пізнання, та як до продукту еволюції. [1] На відміну від наукового атеїзму марксистського зразку, який розумів релігію як набір хибних ідей, як ідеологію та як продукт викривлених поглядів на світ, тобто як хибний світогляд, то для вчених-когнітивістів, про яких йде мова, релігія є вродженим феноменом, який притаманний природі людині або біологічно, або психологічно [8].

Отже, для Річарда Докінза та Роберта Сапольскі релігія є еволюційним продуктом, який забезпечив виживання людського роду не в силу істинності своїх поглядів, а в силу ефективності впливу на людське суспільство та на людину. Теорія мемів Р. Докінза [10] та концепція еволюційно-природного виникнення уявлень про моральні вчинки (Р. Сапольскі та Ф. де Ваал) [9; 13] на сьогодні є базою критики релігії для атеїстів, але визнається сама корисність релігії, як такої, для виживання людини, а не як практика спасіння та зв'язку з божественним.

Більш схвально релігієзнавці ставляться до когнітивістів, для яких релігія, так само, має біологічну сутність, але, як вірно підмічає Джастін Барретт, питання появи в людини *почуття божественного* виносимо за дужки. Когнітивні релігієзнавці бачать джерело релігії у процесі мислення та пізнання, та проводять аналогії до мови, коли людина вчиться розмовляти, але при цьому ця здатність є вродженою, оскільки є ділянки мозку, які забезпечують цю здатність, так само релігійний досвід має якісь коріння у людському мозку, де певні ділянки мозку забезпечують його наявність [8; 11].

Завдання, яке постає перед когнітивістами, полягає у наступному: віднайти ці ділянки мозку (шолом Бога) шляхом експериментів та сканування мозку; пов'язати відчуття Бога з активністю відповідних ділянок та, іннервуючи ці ділянки у тварин або невіруючих, викликати в них релігійні почуття. Експерименти шведських (Упсала) та британських вчених (Оксфорд) впевнено показали наявність такого роду ділянок мозку та відповідних відчуттів, але негативним результатом, що також є результатом, є відсутність зв'язку релігійних ідей з даною активністю мозку [11].

Тут на допомогу виходить ідея про подібність мови та релігійності як вкорінених здібностей людей та посилення на генеративну лінгвістику, яка у мисленні присутня як готова схема майбутніх вернакулярних мов, так само в голові людини присутня релігія як певна сукупність схем, фреймів, які актуалізуються як релігійні концепти. Тобто, одним з головних таких концептів, вкорінених на рівні мозку, є концепт «супранатуралістичного агенту», тобто, якоїсь надприродної сутності [3, 22].

Отже, природниче коріння когнітивного релігієзнавства має великий теоретико-методологічний потенціал, і не обов'язково забезпечує атеїстичні потреби вчених та невіруючих, адже навіть сьогодні ця дискусія викликає жвавий інтерес у теологів [14].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Barrett J. Cognitive Science of Religion: What Is It and Why Is It? / Justin L. Barrett. // Religion Compass. – 2007. – №1. – С. 1–19.
2. Bloom P. Religion is natural / Paul Bloom. // Developmental Science. – 2007. – №10. – С. pp 147–151
3. Engler S. Religion as superhuman agency: on E. Thomas Lawson and Robert N. McCauley / S. Engler, M. Gardiner. Edited by Michael Stausberg – London: Routledge, 2009. – 309 с. – (Contemporary Theories of Religion. A critical companion).
4. J. D. Keller and F. K. Lehman. Computational complexity in the cognitive modelling of cosmological ideas/ editor Pascal Boye. – Cambridge: Cambridge University Press, 1992. – p. 246
5. McCauley R. Cognitive Science and the Naturalness of Religion / Robert N. McCauley. // Philosophy Compass. – 2010. – №5. – С. 779–792.
6. McCauley R. Why science is exceptional and religion is not: A response to commentators on Why Religion Is Natural and Science Is Not / Robert N. McCauley. // Religion, Brain & Behavior. – 2013. – С. 119–182
7. Neural correlates of Mystical Experience / [I. Cristofori, J. Bulbulia, J. Shaver та ін.]. // Neuropsychologia. – 2015. – С. 1–34.
8. Буайе П. Объясняя религию: Природа религиозного мышления / Паскаль Буайе. – Москва: Альпина нон-фикшн, 2016. – 496 с.
9. Вааль Ф. Истоки морали: В поисках человеческого у приматов / Франс де Вааль. – Москва: Альпина нон-фикшн, 2016. – 376 с.
10. Докінз Р. Ілюзія Бога / Річард Докінз. – Харків: КСД, 2018. – 432 с.
11. Ньюберг Э. Тайна Бога и наука о мозге. Нейробиология веры и религиозного опыта / Э. Ньюберг, В. Рауз, Ю. Д'Аквилли. – Москва: Эксмо, 2013. – 320 с. – (Религиозный бестселлер).
12. Пюсайнен И. По ту сторону религии: когнитивная наука и изучение человеческого поведения / Илка Пюсайнен. // Религиоведческие исследования. – 2013. – №1. – С. 126–137.
13. Сапольски Р. Биология добра и зла. Как наука объясняет наши поступки / Роберт Сапольски. – Москва: Альпина Нонфикшн, 2018. – 750 с.
14. Шахнович М. М. Когнитивная наука и исследования религии / Марианна Михайловна Шахнович. // ГОСУДАРСТВО. РЕЛИГИЯ. ЦЕРКОВЬ. – 2013. – №3. – С. 32–62.